

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Tsav:

Korban Olgusunu Anlamak

Tora'nın ve öngördüğü yaşamın anlaması en zor öğelerinden biri hayvanlarla gerçekleştirilen *korban*lardır – ve bunun nedenleri barizdir.

İkincisi, neredeyse tüm Peygamberler *korban*lara eleştirel gözle bakmışlardır. Bu konuda özellikle, *Tsav paraşasının Aftara'sında* Yirmeyau öne çıkmaktadır.¹ Peygamberlerin hiçbiri *korban*ları yürürlükten kaldırmaya çalışmamıştır, ama hepsi, bir yandan bu *korban*ları sunup, aynı zamanda insan kardeşlerini baskı altında tutan ve istismar eden kişilere karşı ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Onları rahatsız eden – daha doğrusu, Adına konuştukları Tanrı'yı rahatsız eden – açık bir şekilde, bazı insanların *korban*ları bir tür rüşvet olarak görüyor olmalarıydı. "Eğer Tanrı'ya cömert armağanlar verirsek, O da bizim suç ve kabahatlerimizi görmezden gelebilir" diye düşünüyorlardı. Bu, Yahudilikle hiçbir şekilde uyuşmayan bir fikirdir. Kaldı ki, monarşiyle birlikte, *korban*lar, antik dönemlerde Yahudiliğin en az ayırt edici özelliklerinden biriydi. O günlerdeki her antik dinin, her mezhebin ve her tarikatın kendi sunakları ve kurbanları vardı.

Son olarak, Hahamlarımızın *korban*ların yerini tutacak alternatifler oluşturmayı ne kadar basit ve sorunsuz bir şekilde gerçekleştirdikleri de dikkat çekicidir. Bu alternatifler özellikle üç tanedir: dua, öğrenim ve *tsedaka*. Düzenli dualar, özellikle *Şahrit*, *Minha* ve *Musaf*, düzenli *korban*ların yerini

almıştır. *Korban* kanunlarını öğrenen kişi, sanki bir *korban* getirmiş gibi kabul edilir. Ve *tsedaka* veren biri de, bir bakıma, parasal bir *korban* getirmekle, sahip olduğumuz her şeyi aslında Tanrı'ya borçlu olduğumuzu kabul ettiğini ifade etmiş olur.

Dolayısıyla, her ne kadar bizler her gün Bet Amikdaş'ın yeniden inşası ve *korban* ibadetinin yenilenmesi için dua ediyorsak da, *korban* prensibi, anlaması zor bir konu olmayı sürdürmektedir. *Korban*ların neyi temsil ettiği konusunda antropologlar, psikologlar ve Tanah uzmanları tarafından öne sürülmüş birçok teori vardır, ancak bunların çoğu, *korban* kavramının tüm kültürlerde temel olarak aynı eylemi temsil ettiği şeklindeki, tartışmaya oldukça açık varsayıma dayanmaktadır. Bu, zayıf bir akademisyenlik örneğidir. Bir uygulamayı daima, onu benimsemiş olan kültürü diğerlerinden ayıran inançlar bağlamında anlamaya çalışmak gerekir. Yahudilik açısından bakıldığında "Tanrı'nın her şeyin yaratıcısı ve sahibi olduğu bir inançta *korban*lar ne gibi bir anlam ifade ediyor olabilir?" sorusu üzerinde durulmalıdır.

Öyleyse, *korban*lar Yahudilikte nedir ve neden bugün bile, en azından bir fikir olarak, önemli olmayı sürdürmektedir? Bunun en basit cevabı – her ne kadar farklı *korban* türlerinin tüm ayrıntılarını açıklamak için yeterli değilse de – şöyledir: *Bizler, uğruna fedakârlıkta bulunmaya hazır olduğumuz şeyleri severiz*. Bu nedenledir ki,

¹ Yirmeyau 7:22: "Atalarınızı Mısır'dan çıkardığım gün, onlarla konuşup kendilerine *Ola-korbanı* ve [*Şelamim*]-kesimi konularını emretmedim" – ki bu dikkat çekici bir ifadedir. Bkz.

Raşi ve Radak'ın buradaki açıklamaları ve özellikle de Rambam'ın *Şaşırmişlar İçin Kılavuz* III:32'de yazdıkları.

Bene Yisrael, çiftçi ve çobanlardan oluşan bir ulus oldukları dönemde, Tanrı'ya olan sevgilerini O'na, büyükbaş ve küçükbaş sürülerinden, tahıl ve meyvelerinden – başka bir deyişle geçim kaynaklarından – simgesel bir armağan getirmekle göstermekteydiler. Sevmek, teşekkür etmektir. Sevmek, Sevilene bir sunu getirmeyi istemektir. Sevmek, vermektir.² *Korban* da sevgi koreografisidir.

Bu, hayatın birçok yönü için doğrudur. Mutlu bir evliliğe sahip olan bir çift, sürekli olarak birbirini için fedakârlıkta bulunur. Ebeveynler çocukları için muazzam fedakârlıklar gösterirler. Bir görev çağrısının çekiciliğine kapılan insanlar – ki bu görev, hastaları iyileştirmek, fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamak veya güçlüler karşısında zayıfların lehine adalet için mücadele etmek gibi bir şey olabilir – birçok kez, idealleri uğruna bol kazançlı kariyerlerinden fedakârlık ederler. Vatanseverlik gerektiren dönemlerde insanlar kendi ülkeleri uğruna hayatlarını feda etmeye hazırdırlar. Güçlü toplumlarda insanlar, aralarından biri sıkıntı içindeyse veya yardıma muhtaçsa birbirleri için fedakârlıklarda bulunurlar. *Korban*'ın simgelediği fedakârlık, ilişkilerin Japon-yapıştırıcısıdır. Bizi birbirimize sıkı sıkıya bağlar. İşte, Tanah çağında *korban*ların bu kadar önemli olmasının sebebi buydu – diğer inançlarda oldukları şekilde değil, özellikle, Yahudiliğin nabızı sevgi merkezinde attığı için: “Tanrın *A-Şem*'i tüm kalbinle, tüm canınla ve tüm varlığınla sev.” Diğer inançlarda kurbanların ardındaki motive edici etken korkuydu: ilahların öfkesi ve gücü karşısındaki korku. Yahudilikte ise bu etken sevgiydi.

Bunu İbranice *korban* sözcüğünün ta kendisinde görmekteyiz: *korban* ismi ve *leakriv* fiili, “yakınlaşma, yakınlaştırma” anlamına gelir. Tanrı'nın *korban*lar bağlamında kullanılan İsmi hiçbir zaman, O'nun sert yargı ve mesafelilik niteliğini ifade eden *Elokim* değil, istisnasız bir şekilde, Tanrı'nın sevgi ve şefkat yönünü temsil eden “*A-Şem*”dir. *Elokim* sözcüğü *Vayikra* kitabının bütününde sadece beş kez geçmektedir ve bunların hepsi başka uluslar bağlamındadır. Buna karşılık *A-Şem* sözcüğü bu kitapta 209 kez karşımıza çıkmaktadır. Ve önceki *peraşayla* ilgili yazımda belirttiğim üzere, kitabın isminin ta kendisi –

Vayikra – “sevgiyle çağırma” anlamına gelmektedir. Sevginin olduğu yerde fedakârlık vardır.

Bunu bir kez kavradıktan sonra, *korban* olgusunun yirminci yüzyılda bile ne kadar derin bir güncelliğe sahip olduğunu anlamaya başlayabiliriz. Çağdaş dünyanın başlıca kurumları – liberal demokratik devlet ve serbest piyasa ekonomisi – *rasyonel aktör* modeli üzerine kuruludur. Rasyonel aktör, kendi çıkar ve avantajlarını azamiye çıkaracak şekilde hareket eden kişidir. Hobbes'in toplum sözleşmesi, haklarımızdan bazılarını; hukukun egemenliğini ve memleketin savunmasını temin etmekle görevli merkezi bir iktidara teslim etmenin hepimizin çıkarına olduğu düşüncesini temel alıyordu. Adam Smith'in piyasa ekonomisi hakkındaki görüşü, eğer hepimiz kendi avantajımızı azamiye çıkarmak üzere hareket edersek, bunun kamu yararının ilerlemesi ve gelişimiyle sonuçlanacağı şeklindeydi. Modern siyaset ve ekonomi, rasyonel bir kişisel çıkar arayışı temeli üzerine inşa edilmiştir.

Bunda yanlış hiçbir şey yoktu. En yüce niyetlerle yapılmıştı. Asırlardır savaşla darmadağın olmuş olan Avrupa'da bir barış ortamı yaratmak üzere bir girişim niteliğindedi. Demokratik devlet ve piyasa ekonomisi, şiddete götüren yıkıcı tutkularla savaşmak için kişisel çıkarın gücünü seferber etme yönünde ciddi girişimlerdi.³ Siyaset ve ekonominin kişisel çıkar temeli üzerine kurulmuş olduğu gerçeği, aile ve toplumların özgecillekle ayakta tutulması olasılığına aykırı değildi. Bu kötü değil, iyi bir sistemdi.

Ne var ki, şimdi, aradan birkaç asır geçtikten sonra, sevginin fedakârlık anlamına geldiği fikri, hayatın birçok alanında zayıflamış durumdadır. Bunu özellikle ilişkilerde görmekteyiz. Batı dünyasının her yerinde daha az insan evlenmekte, evlenenler bunu geç yaşta yapmakta ve evliliklerin neredeyse yarısı boşanmayla sonuçlanmaktadır. Avrupa çapında, yerli nüfuslar düşüş halindedir. İstikrarlı bir nüfusa sahip olmak için bir ülkenin, kadın başına 2,1 çocukluk bir ortalama doğum oranına sahip olması gerekir. 2015 yılında Avrupa Birliği çapında ortalama doğum oranı 1,55'ti. İspanya'da bu oran 1,27'yd. Almanya, dünyanın en düşük doğum oranına sahip ülkesidir.⁴ Günümüzde

² İbranice “sevmek” anlamına gelen *a-e-v* kökü, her biri vermek, getirmek veya sunmak gibi anlamlara sahip olan *e-v-e*, *e-v-v* ve *y-e-v* kökleriyle bağlantılıdır.

³ Bu konudaki klasik metin A. O. Hirschman'ın *The Passions and the Interests* (Princeton University Press, 1977) [*Tutkular ve Çıkarlar* (Metis, 2022)] adlı eseridir.

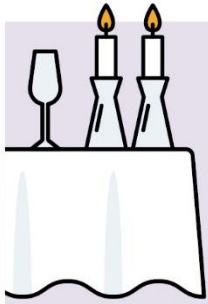
⁴ *The Observer*, 23 Ağustos 2015.

Avrupa nüfusunun, ancak daha önce eşi benzeri görülmemiş göç oranları sayesinde istikrarlı addedilmesinin sebebi budur. *Bir toplumun içinde fedakârlık kavramını kaybederseniz, er ya da geç evlilik kurumu tökezleyecek, ebeveynlik düşüşe geçecek ve nüfus yavaşça yaşlanacak ve ölecektir.*

Selefim müteveffa Lord Jakobovits bunu çok güzel bir şekilde ifade ederdi. Talmud, bir erkek, ilk eşini boşadığı zaman “*mizbeah* (sunak) gözyaşı döker” (*Gitin gob*) demektedir. *Mizbeah* ile evlilik arasında nasıl bir bağlantı vardır? Her ikisi de, derdi Lord Jakobovits, fedakârlıkla ilgilidir. Evlilikler, taraflar birbirleri için fedakârlık yapmaya gönüllü olmadıkları zaman başarısız olur.

Yahudiler ve Yahudilik, insanların onlar uğruna ortaya koymak zorunda kaldıkları çok sayıda fedakârlığa rağmen ayakta kalmıştır. On birinci yüzyılda, Yeuda A-Levi, Yahudilerin “tek bir sözle” çoğunluğun inancına geçip nispeten rahat bir yaşam sürebilecek olmalarına rağmen Yahudi olarak kalmaları karşısındaki hayranlığını ifade etmişti.⁵ Ama buna eşit bir olasılık da, Yahudiliğin bu fedakârlıklar *sayesinde* ayakta kalmış olduğudur. İnsanların idealleri uğruna fedakârlıkta buldukları yerde idealler güçlü kalır. Fedakârlık bir sevgi ifadesidir.

Her fedakârlık kutsal değildir. İntihar bombacıları, benim kutsiyete karşı ağır bir küfür suçu olduğunu öne sürdüğüm bir şekilde⁶ hem kendi hem de kurbanlarının hayatlarını feda etmektedirler. Aslına bakılırsa, Tora’da hayvan *korban*larının var olmasının ta kendisi, şiddet ve savaş yollu insan-kurbanlara yol açılmasını önlemenin bir yolu olabilir. Ama *korbandaki* fedakârlık ilkesi yerli yerindedir. Bu bizim sevdiğimiz getirdiğimiz armağandır.

Şabat Sofrasında

1. Hayatınızda ne veya kim için fedakârlıklarda bulunuyorsunuz?
2. Bu sizin onlara olan sevginizi ne şekilde gösteriyor?
3. Günümüzde *korban* merkezli bir ibadetimiz bulunmamaktadır; öyleyse fedakârlık yoluyla Tanrı’ya olan sevgimizi nasıl gösterebiliriz?

⁵ Yeuda A-Levi, *Kuzari*, 4:23.

⁶ Bkz. Jonathan Sacks, *Not in God’s Name: Confronting Religious Violence* [Tanrı Adına Değil: Dini Şiddete Karşı Koymak] (New York: Schocken Books, 2017).

- Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/tzav/understanding-sacrifice/>

Family Edition şimdi Türkçe!